

5 Σεπτεμβρίου 2014

Σεβασμός εναντίον χλευασμού: ο δύσκολος δρόμος των αναπήρων στην αρχαιότητα

/ [Πεμπτούσία](#)

Ο Ιπποκράτης (φωτ. Ν. Λουπάκης)

Τα πρόσωπα με αναπηρία αντιμετωπίζονται υποτιμητικά, στον αρχαίο ελληνικό κόσμο, χλευάζονται, συχνά δε εξευτελίζονται και τίθενται στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Ορισμένες φορές αυτό το ελάττωμά τους θεωρείται πως αντισταθμίζεται με ένα τάλαντο, μια ξεχωριστή ικανότητα, συνηθέστερα στον τομέα των τεχνών.

Συνεχίζοντας τη δημοσίευση της σειράς άρθρων του π. Χρήστου Κέλη, ολοκληρώνουμε την παρουσίαση των πάσης φύσεως αναπήριών που μπορούσαν να

παρατηρηθούν στην αρχαιότητα (με προβλήματα που αφορούν την περιοχή της κεφαλής) και περνάμε στην εξέταση του τρόπου αντιμετώπισης των ατόμων με αναπηρία από την κοινωνία.

Στο πρόσωπο - κεφάλι - εγκέφαλο

1. Τύφλωση (Τυφλότης[1]): Έλλειψη ή απώλεια της όρασης, αδυναμία αντίληψης των οπτικών ερεθισμάτων.

I. Στον κόσμο της Οδύσσειας, ακόμα και οι τυφλοί αοιδοί φαίνεται να απολαμβάνουν το στοιχειώδη σεβασμό. Στο συνέδριο των Φαιάκων ο Δημόδοκος τυγχάνει ιδιαίτερης μεταχείρισης[2]. Ο Όμηρος δεν επεξηγεί γιατί ο Δημόδοκος ήταν τυφλός και συνάμα εκλεκτός της Μούσας ούτε δηλώνει κάποια συνάφεια ανάμεσα σ' αυτά τα δύο στοιχεία. Πιθανότατα, η τυφλότητα και το μουσικό ταλέντο θεωρούνται ως συμπληρωματικά στοιχεία ενός κοινού ανθρώπινου πεπρωμένου, σύμφωνα με την πεσιμιστική αντίληψη ότι η απόλυτη ευτυχία δεν υφίσταται για κανένα θνητό.

II. Η απώλεια της όρασης ενίοτε αντισταθμίζεται από την αυξημένη σοφία και κρίση. Συχνά, η ικανότητα ενός μάντη να αποκαλύπτει το βαθύτερο νόημα των οιωμών θεωρούνταν ότι οφείλεται στις κρυμμένες δυνάμεις που ενυπήρχαν λόγω τύφλωσης, γι' αυτό και οι περισσότεροι γνωστοί μάντεις ήταν τυφλοί. Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αποτελεί ο Θηβαίος μάντης Τειρεσίας[3].

2. Εσωτροπία ή Εξωτροπία / Στρεβλός-Στραβός (Στρεβλότης[4]): Συνεκτικός συγκλίνων ή αποκλίνων στραβισμός.

3. Αμβλυωπία (Αμβλυωπία[5]): Θάμβος οράσεως, χωρίς αναγνωρίσιμη οργανική βλάβη του οφθαλμού.

4. Μονοφθαλμία ή Κυκλωπεία (Μονόφθαλμος[6], Κύκλωψ): Μια αναπτυξιακή ανωμαλία, η οποία χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη ενός μόνου οφθαλμικού κόγχου, με τον οφθαλμικό βολβό απόντα, υποτυπώδη, φαινομενικά φυσιολογικό ή διπλό και με την μύτη απύσα ή παρούσα με την μορφή σωληνοειδούς εξαρτήματος πάνω από τον κόγχο.

Ο κύκλωπας Πολύφημος είναι μια χαρακτηριστική και γνώριμη φυσιογνωμία της αρχαίας ελληνικής γραμματείας. Δεν παρουσιάζεται ξεκάθαρα από τον Όμηρο η μονοφθαλμία του, αλλά εννοείται από το γεγονός ότι ο Οδυσσεύς τον τυφλώνει πιέζοντας ένα χοντρό ξύλο μέσα στο (μοναδικό) μάτι του[7]. Ο Όμηρος στην περιγραφή της εμφάνισης και της ζωής του μονόφθαλμου γίγαντα τονίζει περισσότερο την τραχύτητα και την απολίτιστη βαρβαρότητά του[8]. Αντιθέτως, ο Θεόκριτος στο Ειδύλλιά του παρουσιάζει την ευαισθησία και την αισθαντικότητα του Πολύφημου, ο οποίος θλίβεται και αναρωτιέται

για την απόρριψη από την αγαπημένη του, πιθανότατα λόγω της μονοφθαλμίας και της δυσμορφίας του προσώπου του[9]. Είναι όμως τόσο βαθιά η αγάπη του, ώστε προθυμοποιείται να θυσιάσει τον πολύτιμό του οφθαλμό για χάρη του έρωτά του[10].

5. Τράχωμα (Τράχωμα[11]): Μια μεταδοτική νόσος του επιπεφυκότος και του κερατοειδούς, η οποία προκαλεί φωτοφοβία, πόνο και δακρύρροια και μπορεί να καταλήξει σε τύφλωση.

6. Όμματοστερής[12]

7. Αλαλία (Άλαλία, Άφωνία[13]): Βωβότητα, αφωνία, αδυναμία ομιλίας.

8. Κώφωση (Κωφότης[14]): Έλλειψη ή απώλεια, μερική ή ολική, της ακοής.

9. Τραυλισμός ή Βραδυγλωσσία ή Βατταρισμός (Ψελλότης[15], Βατταρισμός [16]): Διαταραχή του λόγου χαρακτηριζόμενη κυρίως από σπασμωδική επανάληψη ήχων, ιδιαίτερα των αρχικών συμφώνων, ακούσιες παύσεις, παράταση των ήχων και δισταγμό π.χ. θαθαθαθάλασσα, κακακακακός.

10. Ψευδισμός ή Τσευδισμός (Τραυλότης[17]): Διαταραχή της ομιλίας χαρακτηριζόμενη από τη δυσκολία στην άρθρωση ορισμένων συμφωνικών φθόγγων, των σ, ρ, λ, χωρίς να υπάρχει βλάβη στα φωνητήρια όργανα.

11. Οξυκεφαλία ή Πυργοκεφαλία (Φοξός κεφαλήν[18]): Κατάσταση κατά την οποία η κορυφή του κρανίου είναι οξεία ή κωνική.

12. Υδρο(εγ)κεφαλο(κυστο)κήλη (Υδροκέφαλον πάθος)[19]: Συγγενής ή επίκτητη κατάσταση που χαρακτηρίζεται από διάταση των κοιλιών του εγκεφάλου και συνοδεύεται από συσσώρευση εγκεφαλονωτιαίου υγρού εντός του κρανίου. Στην τυπική μορφή, υπάρχει διόγκωση της κεφαλής, προπέτεια του μετώπου, εγκεφαλική ατροφία, διανοητική σύγχυση και σπασμοί.

20. Αποπληξία (Αποπληξία[20], Άκράτεια[21]): Αιφνίδια νευρολογική έκπτωση λόγω εγκεφαλικής αγγειακής διαταραχής. Κοινώς, οργανική παράλυση λόγω μειωμένης αιμάτωσης του εγκεφάλου.

22. Ευήθεια - Ιδιωτεία (Κοάλεμος[22], βλαξ[23], εὐηθ(ε)ία[24]): Νοητική υστέρηση.

Λοιπά χαρακτηριστικά - Γενική ορολογία

1. Τερατογένεσις/Τερατομορφία (Τερατογονία[25]): Ανωμαλία σχηματισμού

ανάπτυξης / Παραγωγή μιας διαμαρτίας στο αναπτυσσόμενο έμβρυο ή δημιουργία ενός τέρατος.

2. Δυσμορφία (*δυσμορφία[26], δυσείδεια[27], αΐσχος[28], άσχημοσύνη[29], πονηρία[30]*) : παραμόρφωση, διαμαρτία περί την διάπλαση.

3. Αναπηρία (*πήρωση[31], άναπηρία[32]*): αδυναμία φυσιολογικής σωματικής ή πνευματικής λειτουργίας.

4. Παράλυση (*Παράλυσις[33]*): Απώλεια ή έκπτωση της κινητικής λειτουργίας σε ένα μέρος του σώματος λόγω βλάβης των νευρικών ή μυϊκών μηχανισμών.

5. Κολοβότητα (*Κολοβότης[34]*)

6. Διαστροφή[35]

7. Διαφθορά[36]

Γ. Τρόποι αντιμετώπισης προσώπων με αναπηρία

Ακολουθούν ενδεικτικές αναφορές και παραδείγματα:

1. Περιφρόνηση - Χλευασμός

I. Η υποτιμητική αντιμετώπιση του Ήφαιστου από τους υπόλοιπους θεούς προξενεί την πικρία και το βαθύ παράπονό του[37].

II. Η εγκατάλειψη του Φιλοκτήτη στο νησί της Λήμνου από τους συμπατριώτες του μαρτυρεί και αποδεικνύει έμπρακτα την τακτική περιθωριοποίησης ανθρώπων με σωματικά ελαττώματα.

III. Η έντονη αντιπαράθεση και ο αποκαλυπτικός διάλογος ανάμεσα στο μάντη Τειρεσία και τον Οιδίποδα φανερώνει έκδηλα την περιφρονητική και εχθρική αντιμετώπιση του τυφλού μάντη από τον τυφλωμένο τύραννο[38].

2. Απομάκρυνση από το δημόσιο βίο

Με εξαιρέσεις τον Μέδωνα, τον πρώτο άρχοντα της Αθήνας, και το Σπαρτιάτη βασιλιά Αγησίλαο, δύσκολα κάποιος στην αρχαιότητα με σωματική αναπηρία θα μπορούσε να εισέλθει επίσημα στο δημόσιο βίο ή να καταλάβει αξιόλογο θώκο και να συμμετάσχει ενεργά στα κοινά.

Στις *Εκκλησιάζουσες* του Αριστοφάνη ο τυφλός ή με ελαφρά όραση Νεοκλείδης χλευάζεται από τους συμπολίτες του, όταν αποφασίζει να μιλήσει από την επίσημη

θέση του αγορητή[39]. Μάλιστα, όταν ο τελευταίος συμβουλευτήκε το ιερό του Ασκληπιού, για να θεραπεύσει τη νόσο στα μάτια, ο θεός άρπαξε την ευκαιρία και του περιέδωσε με επίδεσμο το μάτι, για να προστατεύσει τους πολίτες από την ομιλία του[40].

3. Εργοδότηση αναπήρων

I. Συχνό φαινόμενο στην αρχαιότητα ήταν οι δύσμορφοι καμπούρηδες και οι νάνοι να απασχολούνται εργασιακά ως τραγουδιστές, χορευτές, μουσικοί και κλόουν, με στόχο τη διασκέδαση του κόσμου. Ο Λουκιανός μας παρέχει ένα ζωντανό παράδειγμα, το Σατυρίωνα, τον οποίο περιγράφει ανάγλυφα και παραστατικά[41].

II. Οι επαγγελματικές προοπτικές για κάποιον με πρόβλημα όρασης ήταν να γίνει αοιδός, ποιητής ή μουσικός. Σ' αυτές τις περιπτώσεις συγκαταλέγεται και ο Αθηναίος ποιητής Τυρταίος, ο οποίος λέγεται πως ήταν μονόφθαλμος και χωλός. Οι συμπολίτες του, οι οποίοι τον θεωρούσαν ανόητο, τόσο πολύ τον αντιπαθούσαν, ώστε τον απέστειλαν με τη βία στη Σπάρτη, όπου και αναγνωρίστηκε το ταλέντο του[42].

III. Στον κόσμο της Οδύσσειας οι τυφλοί αοιδοί απολαμβάνουν το δέοντα σεβασμό. Στο συμβούλιο των Φαιάκων ο Δημόδοκος αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη φροντίδα και πρόνοια.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

[1]LS: Η ιδιότητα του τυφλού.

[2]Ομήρου, Οδύσσεια, 8. 62-70.

[3] Ψευδο-Απολλοδώρου, Βιβλιοθ., 3. 69. 3 – 3. 72.

[4]LS: Αυτός που έχει τα μάτια διεστραμμένα, αλλήθωρος.

[5]LS: Αμβλεία, αδύνατη όραση. Αυτός που είναι μύωψ, κοντόφθαλμός.

[6]LS: Αυτός που έχει ένα μάτι, ετερόφθαλμος, μονόματος.

[7]Ομήρου, Οδύσσεια, 9. 388-391.

[8]Ομήρου, Οδύσσεια, 9. 190-192.

[9] Θεοκρ., Ειδύλλ., 11. 1, 7-9, 17-19, 30-33.

[10] Θεοκρ., Ειδύλλ., 11. 52-57.

[11]LS: Η τραχύτητα του εσωτερικού μέρους των βλεφάρων.

[12]LS: Ο στερημένος των οφθαλμών.

[13]LS: Έλλειψη ή στέρηση φωνής, βωβότητα.

[14]LS: Η ιδιότητα του κωφού, η αδυναμία ακοής. Β) Παράλληλη αδυναμία στην ακοή και την ομιλία.

[15]LS: Η ατελής και ελλιπής προφορά λέξεων. Ο ψελλός δεν μπορεί να προφέρει κάποια γράμματα ή συλλαβές ή ακόμα και τα παραλείπει, όπως τα παιδιά.

[16]LS: Άναρθρη και ακατανόητη ομιλία, τραύλισμα.

[17]LS: Η ιδιότητα αυτού που προφέρει κάποιο γράμμα άσχημα, κυρίως του ρ ή του λ.

[18]LS: Οξυκέφαλος, με οξεία απόληξη στο κεφάλι.

[19] LS: Νόσημα, το οποίο προέρχεται από συρροή υδατώδους υγρού ή αίματος τρυγώδους σ' ένα μέρος του κεφαλιού.

[20]LS: Πάθος της ψυχής και του σώματος, κατάσπαση αναπηρίας, απώλεια αισθήσεων.

[21]LS: Έλλειψη ισχύος, αδυναμία, παραλυσία μελών.

[22]LS: Ανόητος, ευήθης.

[23]LS: Νωθρός στο σώμα και την ψυχή, μωρός.

[24]LS: Μωρία, άνοια.

[25]LS: Γέννημα τερατώδους ύπαρξης, εκτρώματος.

[26]LS: Κακομορφία, ασχήμια.

[27]LS: Δυσμορφία, ασχήμια.

[28]LS: Δυσμορφία, ασχήμια.

[29]LS: Έλλειψημορφήςήευσχημοσύνης, παραμόρφωση.

[30]LS: Κακή κατάσταση.

[31]LS: Βλάβη κάποιου μέρους του σώματος ή των αισθήσεων, ατέλεια των οφθαλμών ή της ακοής.

[32]LS: Πήρωση, χωλότητα.

[33]LS: Αδυναμία και νέκρωση των νεύρων, παράλυση.

[34]LS: Ατέλεια ανάπτυξης, έλλειψη, ακρωτηριασμός.

[35]LS: Συστροφή, διαστρέβλωση, πήρωση μέλους του σώματος.

[36] Καταστροφή, απώλεια. Το παθητικό ρήμα διαφθείρομαι: Γίνομαι ανάπηρος, ακρωτηριάζομαι.

[37] Ομήρου, Οδύσσεια, 8. 309-311.

[38] Σοφοκλ., Οιδίπ. Τύρ., 386-390.

[39]Αριστοφ., Εκκλησιάζ., 398-402.

[40]Αριστοφ., Πλούτος, 717-724.

[41]Λουκ., Συμπ., 18-19.

[42]Παυσαν., Περιηγ., 4. 15. 6.